

Νίκος Σβορώνος

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥΣ σημαντικούς επανήσιους στοχαστές, ο ιστορικός Νίκος Σβορώνος έφυγε αφήνοντας πίσω του δυσαναπλήρωτο κενό.

Περισσότερο γνωστός στο αναγνωστικό κοινό από την *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας* και τα λιγότερα σύνθετα και αναλυτικά του κείμενα, απέτελεσε έναν από τους πιο ευσυνειδητους μελετητές της νεοελληνικής ιστορίας.

Τομή στην όλη του επιστημονική πορεία υπήρξαν οι συστηματικές σπουδές του στη Γαλλία. Στο Παρίσι όπου πήγε ως υπότροφος του Γαλλικού Ινστιτούτου το 1945, προσανατολίστηκε γρήγορα στη μελέτη του Βυζαντίου και της Τουρκοκρατίας, θητεύοντας στους γνωστούς γάλλους ιστορικούς της εποχής. Ο δρόμος δεν ήταν τελείως κλειστός. Λίγα χρόνια πριν ένας πραγματικά μεγάλος της μαρξιστικής αριστεράς ο Σεραφείμ Μάξιμος τον είχε ανοίξει με της πολυτελείς έρευνές του στα Γαλλικά Εθνικά Αρχεία, καρπός των οποίων υπήρξε το *Ελληνικό Εμπορικό Ναυτικό κατά τον 18ο Αιώνα* και η *Αυγή του Ελληνικού Καπιταλισμού*.

Σ αυτή την κατεύθυνση θα πορευθεί και ο Νίκος Σβορώνος, δίνοντάς μας το πρώτο του σημαντικό έργο *Το Εμπόριο της Θεσσαλονίκης του 18ου Αιώνα*, που κυκλοφόρησε το 1956, για να συνεχίσει με ένα πλήθος μικρών και μεγάλων έργων, που αποτελούν πραγματική συμβολή στη μελέτη της σύγχρονης μας ιστορίας.

Το έργο του διαποτίζεται από τη γνώση του ιστορικού χώρου, των ανθρώπων και της εποχής, αλλά πάνω από όλα, αποτελεί μια σημαντική συμβολή στην κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων μέσα στη διαχρονική τους πορεία.

Διότι ο Νίκος Σβορώνος δεν ήταν απλώς ένας σοφός καθηγητής, ένας άνθρωπος με αξιόλογες επιστημονικές γνώσεις, ένας απλά καλός ιστορικός. Ο Νίκος Σβορώνος ήταν ένα άτομο βαθύτατα πολιτικό που θύωνε την ιστορία μέσα από την ιστορία των δικών του αγώνων και εμπειριών και που γιαυτό αρνήθηκε μέχρι το τέλος της

ζωής του την ιδιότητα του «καθαρού» ή «καθολικού» διανοούμενου, τονίζοντας ότι αρκείται να κάνει μαστόρικά τη δουλειά του με στοιχειώδη γνώση της τέχνης του.

Γιατί ο Νίκος Σβορώνος το θέλησε και έμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του ένας μάστορας, που η πρακτική-πολιτική πλευρά των πραγμάτων όχι μόνο δεν τον άφηνε αδιάφορο, αλλά αποτελούσε το κατ' εξοχήν στοιχείο ολοκλήρωσης της προσωπικότητάς του.

Αυτός ο γυιός τσαγκάρη που από τα φοιτητικά του χρόνια συνδέθηκε οργανικά με την αριστερά και τις ιδέες της, θεωρούσε ως μεγαλύτερους τίτλους τιμής του την συμμετοχή του στο Αλβανικό έπος του 40-41 ως απλός στρατιώτης στην αρχή και ως ανθυπολοχαγός στην συνέχεια, όπως και την συμμετοχή του στον ΕΛΑΣ για την οποία χαρακτηριστικά είχε πει: «Ήμουν στον ΕΛΑΣ από την αρχή. Ήμουν από τους ιδρυτές του ΕΛΑΣ Κιτσαριανής. Εκεί μπήκα και στο κομμουνιστικό κόμμα... θυμάμαι ότι η ορκωμοσία του ΕΛΑΣ έγινε στο σπίτι μου. Γύρω φύλαγε φρουρά ολόκληρη, στη διάρκεια της ορκωμοσίας... Έτσι συγκροτήσαμε μια πρώτη ελασίτικη ομάδα. Είχα βαρεθεί τη δράση με τους διανοούμενους δεν με ικανοποιούσε η δράση των διανοουμένων».

Αν ήμουν ένας καθαφικός νέος της Σιδώνας, ίσως διαμαρτυρόμουν και εγώ όπως εκείνος για τον Αισχύλο και την στάση του να θεωρεί ως ό,τι πιο σημαντικό την συμμετοχή του στην μάχη του Μαραθώνα, λέγοντας ότι δεν θάτανε σωστό να βγάλει ολότελα από το νου της ιστορίας του το έργο το τρανό και για μνήμη του να βάλει μόνο που μες στων ελασιτών τες τάξεις, τον σωρό, πολέμησε κι αυτός τον Δάτι τον Αρταφέρνη και τον Μουσολίني. Όμως εμένα μου αρέσουν οι στίχοι αυτοί... Ήμουν στον ΕΛΑΣ από την αρχή... Γιαυτό και κάθισα να γράψω αυτό το σημείωμα. Ας είναι.

Έφυγε λοιπόν και ο Νίκος Σβορώνος, αφήνοντάς μας πιο γυμνούς, με την αίσθηση ότι στις μέρες μας το είδος αυτό των ανθρώπων ολοένα και λιγοστεύει, αυτό το σπάνιο είδος που όπως έλεγε και ο γάλλος επαναστάτης Λουί Μπλανκί είχε μάθει να αγωνίζεται παρ' όλα αυτά, να αγωνίζεται μέχρι το θάνατό του.

Λουκάς Αξελός

ΠΟΛΛΟΙ ΕΚΔΟΤΕΣ ΜΑΖΙ ΣΕ ΚΟΙΝΗ ΠΟΡΕΙΑ
ΓΙΑ ΝΑ ΦΤΑΣΕΙ ΤΟ ΚΑΛΟ ΒΙΒΛΙΟ ΠΑΝΤΟΥ

ΚΟΙΝΟΠΡΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕ

Ιπποκράτους 68, τηλ. 3609197, 3621406, Αθήνα 106 80

Για την πρακτική χρησιμότητα των ηθικών κανόνων

ΣΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ θα ήταν δύσκολο να βρεθεί Γερμανός που να μην έχει κάτι να καταμαρτυρήσει στους Εβραίους. Αυτό όμως από μόνο του δεν αρκεί για την εμφάνιση του ολοκληρωτισμού. Ο ολοκληρωτισμός αποκρυσταλλώθηκε στην στάση της γερμανικής κοινωνίας έναντι του διωγμού των Εβραίων από το χιτλερικό καθεστώς: δεν πρόκειται τόσο για το γεγονός ότι διεπράχθη μία γενοκτονία, όσο για το γεγονός πως η γενοκτονία αυτή δεν συνάντησε αντίδραση γιατί πραγματοποιήθηκε εις βάρος κάποιων οι οποίοι δεν ήταν συμπαθείς και αγαπητοί ή, έστω, ανεκτοί. Το θεωρούμενο ως «ουσιαστικό» κριτήριο (δηλαδή η, ενδεχομένως εν μέρει σωστή, πεποίθηση πως οι Εβραίοι, όντας κυνικοί, συμφεροντολόγοι και αλληλούποστηριζόμενοι, αποτελούσαν απειλή για την «καθαρότητα του Γερμανικού έθνους» όπως οι ίδιοι οι Γερμανοί την αντιλαμβάνονταν) υπερίσχυσε του «τυπικού» κριτηρίου (ότι δηλαδή τα ανθρώπινα –πολιτικά και νομικά– δικαιώματα είναι απαραβάτα). Αυτή ακριβώς είναι και η θεμελιακή ιδεολογία του ολοκληρωτικού φαινομένου: η εμμονή πως η «ουσία» που μορφοποιείται στην επίτευξη κάποιων ύψιστων στόχων (του σοσιαλισμού, της επιβίωσης του γερμανικού έθνους, της «εξυγιάνσης» και της «κάθαρσης» του δημόσιου βίου) πρέπει να υπερισχύσει των «τύπων» και των «επιφαινομένων» (δηλαδή του σεβασμού για τα συνταγματικά και πολιτικά δικαιώματα, αλλά και για τον ορθό λόγο).

Η επικαιρότητα των εν λόγω διαπιστώσεων οφείλεται στο γεγονός πως εντελώς πρόσφατα, στην Ελλάδα, στην περίπτωση της διαδικασίας της ποινικής δίωξης του υπεύθυνου του μεγάλου σκανδάλου αρχικά, και της «κάθαρσης» μετέπειτα, γίναμε θεατές φαινομένων που μαρτυρούν την ύπαρξη παρεμφερών αντιλήψεων, σε μεγάλη μάλιστα έκταση. Δεν πρόκειται μόνο, και δεν πρόκειται κυρίως, για πράξεις που διεπράχθησαν εις βάρος των κανόνων της ηθικής και της δεοντολογίας: πρόκειται περισσότερο για το γεγονός πως οι πράξεις αυτές αντί να αποδοκιμασθούν, συνάντησαν ένθερμη επιδοκιμασία κατά ένα τρόπο που αναγόρευσε την πολιτική, χωρίς μάλιστα να έχει μεσολαθήσει κάποια επανάσταση, σε υπέρτερο σύστημα αξιών από το δίκαιο. Από τους δημοσιογράφους εκείνους που καλούσαν την δικαιοσύνη να μεταβάλει σε ποινικό κολασμό την πολιτική τους εχθρότητα και την προσωπική τους αποστροφή, μέχρι τον πολιτικό αρχηγό εκείνον (το απογευματινό

φερέφωνο του οποίου ίστατο εις το πλευρό του απατεώνα μέχρι την στιγμή σχεδόν της αίσιας αναχώρησής του) που παραδέχθηκε πως παρέπεμψε κάποιον στα ειδικά δικαστήρια (τα οποία ως γνωστόν ασκούν ποινική δίωξη) λόγω του ότι δεν επέδειξε πολιτική ευαισθησία και δεν παραδέχθηκε τις «πολιτικές του ευθύνες» (δηλαδή δεν του εκχώρησε ένα μέρος των ψηφοφόρων του), ο θεσμός της δικαιοσύνης βρέθηκε μπροστά στο εκπληκτικό φαινόμενο να καλείται να συμψηφίσει την έλλειψη ενοχοποιητικών τεκμηρίων με έναν καταγισμό χαρακτηρισμών (π.χ. αφερέγγυος, απατεώνας, μιζαδόρος, τραμπουκός κλπ.) που η επιμονή και η κατηγορηματικότητα με την οποία διατυπώνονταν, εθεωρείτο ότι τα καθιστά αυτόχρημα επαρκή δικονομικά στοιχεία. (Μετά από όλα αυτά βέβαια, μόνο σαν εκπληκτικό δεν μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός πως οι ίδιοι «πολιτικοί» κατήγοροι, όταν σήμερα –μετά τις εκλογές της 5ης Νοεμβρίου– τους αντιτείνεται από τους πάλοι ποτέ «υπόδικους» το παρομοίας φύσεως επιχείρημα «ο λαός μας αθώωσε», διαρρηγνύουν τα ιμάτιά τους κατηγορώντας τους πως θέλουν να καταργήσουν την δικαιοσύνη και να καταλύσουν την δημοκρατία).

Η προφυλάκιση αίφνης του κ. Θεοφάνη Τόμπρα υπήρξε αφ' εαυτής ένα σκάνδαλο, όχι μόνο στο επίπεδο της δικαιοσύνης αλλά επίσης και στο επίπεδο της κοινής γνώμης. Εάν εξαιρεθεί η, εύλογη, αντίδραση των στενών ομοϊδεατών του, κανείς άλλος δεν βρέθηκε να διαμαρτυρηθεί για το γεγονός πως ένας διοικητής κρατικού οργανισμού κατηγορήθηκε και προφυλακίστηκε για απολύτως νομότυπες πράξεις με το δικαιολογητικό επιχείρημα ότι υπέπεσε στο αδίκημα της «απιστίας» γιατί δεν έλαβε υπ' όψιν του τις παραινέσεις των καθημερινών εντόπων, ενώ το υπόρρητο και ουσιαστικό επιχείρημα ήταν πως πρόκειται για τον «γνωστό» Τόμπρα. (Υπενθυμίζουμε εδώ πως το πρόσωπο αυτό σαν διοικητής δημοσίου οργανισμού κατέθεσε τα ρευστά διαθέσιμα της εταιρείας του σε εκείνο το πιστωτικό ίδρυμα που προσέφερε την υψηλότερη απόδοση και λειτουργούσε απολύτως νόμιμα και με την άδεια της εκδοτικής Τράπεζας η οποία έως την συγκεκριμένη εκείνη χρονική στιγμή δεν είχε εκδώσει ούτε καν μία εγκύκλιο σχετικά με υφιστάμενα προβλήματα). Είναι σαφές πως η απόφαση της προφυλάκισης δεν εξυπρέτησε τον νομικό «τύπο» αλλά την πολιτική «ουσία» του προβλήματος (αφού ο κ. Τόμπρας ήταν αρκούντως «Εβραϊός» στα μάτια της κοινής γνώμης) και γι' αυτό άλλωστε χαιρετίσθηκε σαν έκφραση της «ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης».

Η επίσης, άλλο παράδειγμα, το ίδιο σκανδαλώδες υπήρξε και η προφυλάκιση του πάλοι ποτέ «πρωθυπουργικού φίλου» κ. Λούβαρη, ο οποίος οδηγήθηκε στον εγκλεισμό διότι όφειλε να γνωρίζει πως το ποσόν που έλαβε από τον πρωταγωνιστή του σκανδάλου αποτελούσε προϊόν παρανόμων πράξεων και ενεργειών. Τυπικά δηλαδή κατηγορήθηκε για το γεγονός πως δεν εγνώριζε για τον πρωταγωνιστή περισσότερα από όσα την ίδια στιγμή εγνώριζαν διάφο-

ροι πρώην εθνάρχες, δήμαρχοι, βουλευτές της τότε αντιπολιτευσεως, εκδότες καθημερινών εφημερίδων κλπ. που τον θεωρούσαν απολύτως ανεπίληπτο πρόσωπο και συναναστρεφόμενοι και συναλασσόμενοι μαζί του αποτελούσαν ένα είδος αμίσθων (;) συμβούλων του (συμβουλευόντάς τον επί παραδείγματι για το ποιος είναι ο βέλτιστος ρυθμός εξαγοράς της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας). Φυσικά καταλαβαίνει κανείς ότι και στην εν λόγω περίπτωση δεν ήταν η δικαϊκή θάσανος των γεγονότων που θεμελίωσε την απόφαση, αλλά η υπαγόρευση της πολιτικής σκοπιμότητας, σκοπιμότητα την οποία εξυπηρετούσε καλύτερα από κάθε τι άλλο η δίωξη μίας προσωπικότητας που την χαρακτήριζε ο συνδυασμός του ότι ήταν αντιπαθής και ύποπτη (αρκούντως «εβραϊκή» δηλαδή) με το γεγονός πως είχε και την ιδιότητα του «πρωθυπουργικού φίλου».

Αυτές είναι δύο μόνο χαρακτηριστικές περιπτώσεις, μέσα σε πολλές άλλες, που φανερώνουν το κλίμα εντός του οποίου επιχειρήθηκε η περιλάλητη «κάθαρση», κλίμα που η διαμόρφωσή του υπήρξε αφ' εαυτής πολύ πιο επιζήμια για τους θεσμούς από όσο οποιοδήποτε, δημοσιοποιημένο ή όχι, σκάνδαλο. Επιζήμια γιατί μια ευάριθμη ομάδα δημοσίων προσώπων επεχείρησε να καθιερώσει την «δια της συνεκδοχής» μέθοδο ως κυρίαρχο τρόπο σκέψης της ελληνικής κοινωνίας: οι οποιοσδήποτε ενδείξεις και οι οποιοδήποτε ισχυρισμοί, εφ' όσον –και μόνον εάν– εστρέφοντο κατά του γνωστού στόχου, εθεωρούντο αυτοδικαίως περιτράνες αποδείξεις ενοχής. (Όπως ακριβώς συνέβαινε και εις βάρος των Εβραίων στην χιτλερική Γερμανία). Πρόκειται για κάτι που είναι πολύ σοβαρό: για την ηθική ανωριμότητα, δηλαδή, κάποιων κοινωνικών ομάδων με σχετικά βαρύνοντα ρόλο, ανωριμότητα που εμφανίζεται στο γεγονός πως αρνούνται να προτάξουν, προ παντός άλλου, τα κριτήρια της ηθικής και της δεοντολογίας. Αρνούνται δηλαδή να αντισταθούν στον πειρασμό να θέσουν κάθε μέσον στην υπηρεσία των προκαταλήψεών τους πράγμα που σημαίνει πως αρνούνται επίσης να κάνουν την διάκριση μεταξύ υποκειμενικών αξιών και αντικειμενικών κριτηρίων, η οποία ως γνωστόν αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της δημοκρατίας. Θλιβερό παρεπόμενο βέβαια είναι και το γεγονός πως όταν οι ομάδες αυτές βλέπουν την μεθοδολογία τους να αντιστρέφει τα αποτελέσματά της (δηλαδή τα «πολιτικά κριτήρια» –βλέπε 41%– να κατακρημνίζουν αντί να ενισχύουν το «νομικό» υπόβαθρο της «κάθαρσης»), προχωρούν ακόμη περισσότερο προς την ίδια κατεύθυνση κάνοντας ένα επιπλέον βήμα προς τον ολοκληρωτισμό, επιζητώντας ή εκφράζοντας την επιθυμία να –κατά την έκφραση του ποιητή– «καταργήσουν τον λαό» ή, εν πάση περιπτώσει να τον εγκλείσουν στα Γκουλάκ (τα οποία φαίνεται πως μετακινούνται νοτιότερα) και στα ψυχιατρεία (για όλα ίσως τα σχετικά μέτρα-λοβοτομές κλπ.).

Θα ήταν βέβαια υπερβολικό να φοβάται κανείς πως η ελληνική

κοινωνία κινδυνεύει να ολισθήσει στον ολοκληρωτισμό επειδή κάποιοι πλεγματικοί, στον ηροστράτειο αγώνα τους, επεδίωξαν την «κάθαρση» του πολιτικού και κοινωνικού βίου της χώρας προβαίνοντας σε μεθοδεύσεις ή επικροτώντας πρακτικές που λίγο απέχουν από το να θυμίζουν την «νύχτα των κρυστάλλων» στην χιτλερική Γερμανία. Είναι όμως μελαγχολικό να διαπιστώνει κανείς πως έναντι τόσων κατά περίπτωση «εντίμων» απουσιάζουν οι δίκαιοι (και γι' αυτό και έντιμοι, χωρίς εισαγωγικά) που θα μπορούσαν να προασπίζουν την νομιμότητα έναντι της σκοπιμότητας, την τεκμηρίωση έναντι της συνεκδοχής και της «συνοπτικής διαδικασίας», την νηφαλιότητα έναντι της υστερίας, την ισηγορία και την ισονομία έναντι του «δικαιολογημένου ρατσισμού», και, εν τέλει, την ευθυκρισία έναντι της κακοήθειας. Αυτό όμως το εν ανεπαρκεία ευρισκόμενο είδος «επωνύμων», δηλαδή οι δίκαιοι και οι τίμιοι που όχι μόνο δεν επιτρέπουν στην πολιτική τους έχθρα ή και στην προσωπική τους αντιπάθεια να τους οδηγούν στην υποστήριξη και στην επιδοκιμασία ενεργειών και μεθοδεύσεων που όντας κακοήθεις, έκνομες και υποβολιμαίες, αποτελούν καταστρατήγηση των αρχών της δημοκρατίας, αλλά που –αντιθέτως– όσο περισσότερα προσδοκούν από μία διαμάχη τόσο περισσότερο προσπαθούν να σεβαστούν κάποιους κανόνες ηθικής δεοντολογίας, είναι αυτό ίσως το είδος ανθρώπων που περισσότερο από κάθε άλλο είναι απαραίτητο για να προαχθεί και να στηριχθεί η δημοκρατία. Όχι γιατί έτσι διδάσκει κάποια αφηρημένη μεταφυσική της ηθικής αλλά γιατί έτσι επιβάλλει η αδήριτη αναγκαιότητα: η δημοκρατία προάγεται μόνο από εκείνους που ταυτίζονται με την βασική της αξία, από εκείνους δηλαδή που ό,τι και αν βδελύσσονται, ό,τι και αν μισούν δεν προσπαθούν να το πολεμήσουν γενόμενοι χειρότεροί του.

Δημοσθένης Κατακουζηνός